

Vägledning

Antikvarisk medverkan

Vägledning avseende antikvarisk medverkan vid tillämpningen av 3 kap. 14 § och 4 kap. 3, 9 och 13 §§ lagen (1988:950) om kulturminnen m.m. samt 5 och 17 §§ förordningen (1993:379) om bidrag till kulturmiljövård

Innehåll

Inledning

1. Omfattning och innehåll

2. Roller och kompetens

2.1. *Myndighetsutövning eller experthjälp*

2.2. *Kompetenskrav*

2.3. *Val av antikvarisk expert*

3. Ansvar och kostnader

Inledning

Denna vägledning bör tillämpas då länsstyrelsen i sina villkor för tillstånd enligt lagen (1988:950) om kulturminnen m.m. (KML) eller vid bidragsgivning enligt förordningen (1993:379) om bidrag till kulturmiljövård anger att arbetet ska utföras under antikvarisk medverkan.

I KML finns regler om tillstånd till ändring av byggnadsminnen i 3 kap. 14 § och av kyrkobyggnad, kyrkliga inventarier och begravningsplats i 4 kap. 3, 9 och 13 §§. I beslut om tillstånd får länsstyrelsen ställa de villkor som är skäligen med hänsyn till de förhållanden som föranleder ändringen. Enligt förarbetena till KML (prop. 1987/88:104 sid. 93 och 97) kan villkoren bland annat innebära att arbetet ska följas av antikvarisk expertis. Med stöd av 5 § bidragsförordningen kan bidrag lämnas till vissa kulturhistoriskt motiverade överkostnader. Ett sådant beslut får enligt 17 § bidragsförordningen förenas med villkor om bland annat antikvarisk medverkan.

Begreppet "antikvarisk kontroll" finns inte, och har inte heller tidigare funnits, i någon lag, förordning eller föreskrift förutom i förordning (1988:1229) om statliga byggnadsminnen m.m. Praxis har dock under lång tid varit att i beslut enligt KML eller bidragsförordningen benämna uppföljning och dokumentation av ändringsarbeten för "antikvarisk kontroll". Då begreppet saknar lagstöd och dessutom kan ge felaktiga associationer till myndighetskontroll anser Riksantikvarieämbetet att begreppet "antikvarisk medverkan" bör användas.

För att få ett gott resultat vid restaurering eller ändring av en kulturhistoriskt värdefull byggnad eller anläggning är det angeläget att antikvarisk expertis medverkar under hela planerings- och byggprocessen – från det att projektet aktualiseras till den avslutande besiktningen.

I programskedet, då man går igenom syftet med och konsekvenserna av de planerade åtgärderna, är det viktigt att antikvarisk expertis anlitas för att ta fram ett för projektet relevant kulturhistoriskt underlag. Varken KML eller bidragsförordningen ålägger uttryckligen byggherren att ta fram ett sådant underlag, men länsstyrelsen kan för sitt beslut kräva handlingar som redogör för anläggningens kulturhistoriska värden och förutsättningar. Om de antikvariska intressena beaktas redan från början underlättas såväl projekteringsprocessen som länsstyrelsens prövning.

En annan viktig uppgift är att under byggskedet dokumentera byggnadsdelar och detaljer som ändras eller tas bort. I vissa fall kan det vara önskvärt att t.ex. för forskningsändamål göra en mer omfattande dokumentation, men detta kan kräva särskild expertis och särskilda resurser.

1. Omfattning och innehåll

Hur omfattande den antikvariska medverkan blir varierar i hög grad mellan olika projekt. Den kan innefatta allt från att enbart göra enstaka besiktningar till att kontinuerligt följa och dokumentera arbetena och delta i byggmöten. En klar skiljelinje bör dock finnas mot vad som omfattas av länsstyrelsens egen myndighetsutövning.

Vanligt förekommande uppgifter för den antikvariska experten är bland annat:

- Bistå byggherren med råd.
- Delta i byggmöten och besiktningar.
- Lämna detaljanvisningar, t.ex. den exakta dragningen av en ledning eller placeringen av en nyttillkommande byggnadsdetalj.
- Bevaka vad som framkommer under arbetet, t.ex. när ytskikt eller senare tillägg avlägsnas eller murverk friläggs.
- Dokumentera iakttagelser av byggnadshistorisk art.
- Uppmärksamma planerade och gjorda avvikelser från tillståndsbeslutet.
- Se till att material som ska återanvändas demonteras varsamt och förvaras på lämpligt sätt tills det återmonteras.
- Ställa samman rapport efter avslutat arbete.

Expertens bör i god tid underrättas om vid vilken tidpunkt arbetena ska sättas igång. Det är lämpligt att experten innan arbetet påbörjas informerar alla berörda om anläggningens kulturhistoriska värden samt syftet med antikvarisk medverkan.

Expertens bör delta i projektmöten och ta del av projektets handlingar i den omfattning som krävs för att de kulturhistoriska intressena ska kunna bevakas.

2. Roller och kompetens

2.1 Myndighetsutövning eller experthjälp

Under en restaurerings- och ändringsprocess samverkar flera aktörer i olika roller. Skillnaden mellan länsstyrelsens myndighetsarbete och byggherrens ansvar bör tydliggöras för alla inblandade.

Länsstyrelsen ska i sin myndighetsutövning fatta erforderliga beslut och ha tillsyn över att de beslut som fattas följs. Ett beslut om tillstånd till ändring eller om bidrag kan förenas med villkor om att åtgärderna ska följas av antikvarisk expertis. Det är sedan byggherrens ansvar att se till att en kompetent och lämplig expert anlitas enligt de villkor som länsstyrelsen ställt i sitt beslut. Expertens arbetar således på uppdrag av byggherren.

Uppdraget att svara för antikvarisk medverkan kan ges till såväl ett länsmuseum eller ett kommunalt museum som en privat konsult. Vissa mer komplicerade projekt kan kräva flera olika kompetenser/personer. Om någon har medverkat under programskedet är det som regel lämpligt att samma person anlitas för det fortsatta arbetet. Däremot är det olämpligt att en och samma person i samma projekt har både en myndighetsroll och en expertroll.

När det gäller åtgärder som kräver bygglov eller bygganmälan enligt Plan- och bygglagen (1987:10) (PBL) kan den som utsetts som antikvarisk expert vid sidan av detta uppdrag också vara utsedd till fristående sakkunnig kontrollant av kulturvärden

enligt PBL. Det är då viktigt att experten håller isär de båda rollerna och informerar alla berörda om vad som gäller.

Det finns inte något stöd i KML för länsstyrelsen att delegera sin myndighetsutövning. I bidragsförordningens 18 § finns däremot möjlighet för länsstyrelsen att utse "någon annan" (än länsstyrelsen) för att besiktiga utförda arbeten innan bidrag ska betalas ut. Den formuleringen bör tolkas så att den som länsstyrelsen utser arbetar på uppdrag av länsstyrelsen och är ett stöd i länsstyrelsens myndighetsarbete. Det är således olämpligt att denna besiktning görs av samma expert som byggherren anlitat.

2.2 Kompetenskrav

Ett grundläggande krav är att den antikvariske experten har en adekvat utbildning, t.ex. en akademisk examen med de traditionella museiämnena eller en utbildning med bebyggelseantikvarisk inriktning. Kompletterande utbildning i restaurering är av stort värde. Expertens behöver ha kunskaper om byggnadsvård, d.v.s. byggnadsteknik, material och metoder. Det är också viktigt att experten är införstådd med hela projekterings- och byggprocessen för att rätt kunna bedöma när insatser behövs.

Erfarenhet av antikvarisk medverkan bör vara ett krav. Sådan erfarenhet kan experten ha fått antingen genom egna uppdrag tidigare eller genom att ha utfört arbete under sakkunnig ledning. Uppgifterna bör givetvis ha fullgjorts på ett sätt som visar att experten är lämplig. Slutligen ska experten ha kännedom om berörd lagstiftning, i första hand KML, men också PBL och annan speciallagstiftning som kan bli aktuell i ett konkret fall.

Boverket har infört ett system för certifiering av sakkunniga kontrollanter av kulturvärden vid ändring av byggnadsverk. I en föreskrift (BFS 2006:6) har man tydliggjort vilka kompetenskrav som kan ställas på dessa sakkunniga kontrollanter. Syftet är att underlätta för byggnadsnämnderna att bedöma om en viss person uppfyller kraven, underlätta för byggherrarna att finna personer med tillräcklig kompetens samt underlätta för enskilda personer att visa att de har kompetens för att utföra sakkunnig kontroll. Riksantikvarieämbetet bedömer att de kompetenskrav som finns i detta certifieringssystem även bör kunna tillämpas då villkor ställs om antikvarisk medverkan enligt KML eller bidragsförordningen.

2.3 Val av antikvarisk expert

Det finns i 3 och 4 kap. KML inget uttryckligt stöd för att länsstyrelsen kan ange vem som ska vara antikvarisk expert. Kammarrätten i Göteborg beslöt i en dom 2007-10-17 att Länsstyrelsen i Skåne län inte haft stöd i 3 kap. 14 § KML för att som villkor för tillstånd ange att en särskilt angiven kontrollant skulle anlitas. Det är byggherrens ansvar att, med beaktande av de krav på kompetens som länsstyrelsen ställt, se till att rätt kompetens anlitas. Länsstyrelsen bör i sitt beslut ställa som villkor att byggherren ska anmäla till länsstyrelsen vilken antikvarisk expert man avser att anlita. Länsstyrelsen får då en möjlighet att bedöma den föreslagne expertens kompetens och lämplighet för uppgiften, dvs. kontrollera att villkoret för tillståndet/bidraget är uppfyllt. Om en expert lämnar sitt uppdrag eller inte utför sina arbetsuppgifter på ett tillfredsställande sätt bör byggherren se till att en annan expert utses.

3. Ansvar och kostnader

Länsstyrelsens villkor om antikvarisk medverkan innebär att det är byggherren som ska stå för kostnaden för denna. Kostnaden måste dock enligt KML vara skälig i sammanhanget. Skäligheten ska bedömas främst utifrån hur angeläget det är med antikvarisk medverkan. Länsstyrelsen kan inte låta fastighetsägaren stå för kostnaderna för länsstyrelsens eget myndighetsarbete, till exempel tillsyn och besiktning av utförda arbeten inför utbetalning av bidragsmedel.

Den antikvariske experten bör således upphandlas av byggherren och inte av länsstyrelsen. Beroende på vem som är byggherre kan i vissa fall även lagen (2007:1091) om offentlig upphandling vara tillämplig.

Kostnaden bör beräknas i ett tidigt skede för att kunna ingå i projektets kostnads kalkyler och budget och i ett eventuellt underlag för ansökan om bidrag. Kostnadsregleringen blir en fråga mellan byggherren och den antikvariske experten. Länsstyrelsens beslut innebär inte i sig att byggherren blir betalningsskyldig gentemot experten. Kostnadsansvaret bör därför regleras i avtal mellan experten och byggherren.

Kostnaden för antikvarisk medverkan kan helt eller delvis täckas av statliga bidrag enligt bidragsförordningen. På motsvarande sätt kan, när det gäller kyrkliga kulturminnen, kostnaden helt eller delvis täckas av kyrkoantikvarisk ersättning.